

Η Ελπίδα σε Κρίση

Κουλτούρα και Τέχνη στην εποχή της παγκοσμιοποίησης

γιώργος μιχελακάκης

Κεφάλαιο πρώτο

Το κοινωνικό περιβάλλον στη μετανάστευση και καλλιτεχνική δημιουργία

Εισαγωγή

Η είσοδος των μεταναστών στη μαζική δημοκρατία της Αυστραλίας. Ψυχική κινητικότητα και διαμερισματοποίηση της συνείδησης, δ'

γ) πολιτισμική πειθαρχία, οστεοποίηση της παράδοσης από την μία και μιμητική αποδοχή των αισθητικών αξιών του καταναλωτισμού από την άλλη.

Η διαμερισματοποίηση της συνείδησης, ενώ αποτελεί το κοινό ψυχικό στοιχείο στη μετανάστευση, στα πλαίσια της κυριαρχίας της παγκοσμιοποίησης, δεν αποκλείει την πολυμορφία στα εξωτερικά χαρακτηριστικά με τα οποία εμφανίζονται οι ταυτότητες. Μάλιστα η ιδεολογία του «πλουραλισμού» ενθαρρύνει την ποικιλία στις μορφές, διότι αυτή εξυπηρετεί την δημοκρατική εμφάνιση της κοινωνίας.

Έτσι για ό,τι αφορά τους ελληνικής καταγωγής μετανάστες πρώτης γενιάς, η ταυτότητά τους που μπαίνει υπό διαπραγμάτευση από τη σύγκρουση αξιών είναι ο ελληνοκεντρισμός, ο οποίος χωρίζεται σε αρχαιολατρικό ελληνοκεντρισμό και σε χριστιανορθόδοξο ελληνοκεντρισμό.

Από την άλλη μεριά, τα παιδιά των μεταναστών (οι δεύτερες και τρίτες γενιές) διέπονται από την μεταμοντέρνα ταυτότητα η οποία δεν αποκλείει κανένα από τα πολιτισμικά στοιχεία που διακινούνται στα πλαίσια της παγκοσμιοποίησης. Η κοινωνική τους κινητικότητα είναι εσωτερική (ψυχολογική) και εξωτερική. Ο συμφυρμός και εναλλαξιμότητα αντιθετικών πολιτισμικών στοιχείων στην αναζήτηση δόμησης της ιδιαίτερης προσωπικής τους ταυτότητας, γίνεται διότι τα στοιχεία αυτά έχουν χάσει πλέον την απολυτότητα της αλήθειας τους. Στην κοινωνία το άτομο γίνεται χρήσιμο όχι από το τι έχει να επιδείξει από το παρελθόν, όχι από την καταγωγή του, αλλά από την απόδοσή του. Έχει παραμεριστεί ολοκληρωτικά η ιδέα της «ουσίας» και στη θέση της έχουν μπει λειτουργικά κριτήρια και μόνο.

Η ελληνοκεντρική πολιτισμική ταυτότητα στην αρχαιολατρική της μορφή δίνει προτεραιότητα και εξάρει τις ιδεοκρατικές και πνευματοκρατικές πλευρές της αρχαιότητας, οι οποίες ερμηνεύονται ως προπαρασκευαστικές μορφές και προπομποί των χριστιανικών αληθειών. Αντιτάσσεται σε κάθε απειλή προς την πατριαρχική, ιεραρχική δόμηση της κοινωνίας, και καταγγέλλει τον Δυτικό πολιτισμό ως παρακμιακό, αντιπροτείνοντας παράλληλα μια φανταστική εξιδανικευμένη εικόνα του ανατολικού χριστιανισμού, με επίκεντρο το Βυζάντιο.

Για την πλειοψηφία των μεταναστών πρώτης γενιάς οι διαφοροποιήσεις μεταξύ αρχαιολατρικού και χριστιανολατρικού ελληνοκεντρισμού δεν παίζουν μεγάλη σημασία (εκτός από περιορισμένες ομάδες), διότι μέσα στα πλαίσια του ελληνικού κράτους οι αντιθετικές συνιστώσες της ταυτότητας αν και προβλήθηκαν από αντιμαχόμενες κοινωνικές παρατάξεις, για να δοθεί προβάδισμα σε κάποια από αυτά τα στοιχεία έναντι άλλων, όμως τελικά βιώθηκαν ως ένα αρμονικό Όλο. Η ταυτότητα αυτή προβλήθηκε ως δοσμένη που δεν αλλάζει μέσα στους αιώνες.

"Art is what we do. Culture is what is done to us"

Carle Andre

"Art is action which changes the culture"

Ian Milliss

Στην μετανάστευση η ταυτότητα αυτή εκφράστηκε στερεοτυπικά, κυρίως μέσα από την εκκλησία και τα πολιτικά κόμματα. Με την επιρροή της εκκλησίας χτίστηκαν εκκλησίες και μοναστήρια και με την επιρροή των κομμάτων δημιουργήθηκαν κομματικές εκπροσωπήσεις και συνέλεξαν χρήματα προς υποστήριξη της επικαιρικής πολιτικής διαπάλης.

Γενικά οι πρώτες γενιές επειδή αναπαρήγαν στην Αυστραλία μια θρησκευτική και πολιτική ελλαδική κουλτούρα στερεοτυπική, απέτυχαν να τοποθετηθούν δημιουργικά στο παρόν. Παρέμειναν σε ένα ρόλο φτωχού προσκυνητή μιας λαϊκής θρησκευτικής και πολιτικής κουλτούρας.

Αντίθετα τα παιδιά, οι δεύτερες και τρίτες γενιές, καθώς μεγάλωσαν στα πλαίσια της ιδεολογίας της παγκοσμιοποίησης (του πολιτισμικού σχετικισμού), εντάχθηκαν σε μεταβαλλόμενες, κατακερματισμένες και πολλαπλές ταυτότητες, συνήθως αντικρουόμενες οι οποίες σπρώχνουν κάθε φορά σε διαφορετικές κατευθύνσεις, έτσι που η αυτοαναγνώριση συνεχώς μετακινείται, σε διαφορετικά ταυτοτικά περιβάλλοντα.

Η εθνική ταυτότητα και η μεταμοντέρνα ταυτότητα χαρακτηρίζουν αντίστοιχα τις πρώτες γενιές των μεταπολεμικών μεταναστών και τα παιδιά τους, τις δεύτερες και τρίτες γενιές. Από τη μια έχουμε τον «προσκυνητή», αυτόν που θεωρεί πως η κουλτούρα του είναι «ελληνική», και που το κέντρο της βρίσκεται πίσω στη χώρα που άφησε και στον χρόνο που την άφησε.

Όλη του η ζωή στη μετανάστευση γίνεται ένα νοερό προσκύνημα στο παρελθόν. Αυτή η ψυχολογική κατάσταση, τον εμποδίζει να προσαρμοστεί στην μετανάστευση. Όμως σύντομα στην Αυστραλία λίγο-πολύ νιώθει πως η προσωπικότητα είναι μέγεθος οικονομικό, ότι το επάγγελμα και όχι η ουσία της καταγωγής, δίνει το μέγεθος και την αξία στο πρόσωπο. Αλλά δεν καταφέρνει να μετακινηθεί από την ιδέα της εθνικής προσωπικότητας στην επαγγελματική, αν και η οικονομική άνοδο θεωρείται προαπαιτούμενο της κοινωνικής ανόδου. Η εθνική καταγωγή και η έλλειψη δεσμού με το αυστραλιανό εργατικό κίνημα δεν επιτρέπει την ταξική συνειδητοποίηση. Δεν συνδικαλιζεται συνειδητά και δεν αποκτάει ήθος εργασιακό. Όμως η υποταγή σε εξουθενωτικούς ρυθμούς εργασίας και η αχανής ήπειρος των κουρελιασμένων νεύρων αποτέλεσε μια γενικευμένη πραγματικότητα για τον περισσότερο κόσμο. Μια κατάσταση που αποσιωπήθηκε στα πλαίσια της ιδεολογίας της μεταναστευτικής «επιτυχίας».

Η πνευματική φτώχεια που επεσήμαναν οι ερευνητές στην αναφορά τους –όπως αναφέραμε παραπάνω– ως αποτέλεσμα της ταξικής τοποθέτησης των μεταναστών σε συνδυασμό με την παραδοσιακή τους χριστιανική κουλτούρα που απαιτεί την υπακοή στους γήινους δεσπότες προκειμένου να αποκτήσουν τον ουράνιο παράδεισο, δεν επέτρεψε την ανάπτυξη μιας κριτικής ταυτότητας. Οι περισσότεροι από τις πρώτες γενιές καθλωθήκαν μέσα στα πλαίσια ενός εθνικού-ελληνοχριστιανικού πνευματικού γκέτο.

Από την άλλη μεριά τα παιδιά τους, τα οποία μεγάλωσαν και σπούδασαν στην Αυστραλία, απέχτησαν μια συνδυαστική σχέση με ό,τι η πλουραλιστική κοινωνία πρόσφερε. Είχαμε έτσι την εμφάνιση δύο δι-

ακριτών ανθρωπότυπων: του «κοσμοπολίτη» που αντιστοιχεί στα παιδιά των μεταναστών, και του «προσκυνητή» που αντιστοιχεί στους γονείς, στις πρώτες γενιές μεταναστών. Ως ερμηνευτικά σχήματα οι τύποι του κοσμοπολίτη και του προσκυνητή, δεν υπάρχουν σε απόλυτα καθαρή μορφή, είναι σχήματα εννοιολογικά τα οποία όμως θα μας βοηθήσουν για να προσδιορίσουμε τις πραγματικές ανθρώπινες συμπεριφορές, καθώς αυτές αναπτύσσονται μεταξύ των δύο αυτών υποθετικών εννοιολογικών πόλων.

Ο Προσκυνητής θα μπορούσαμε να πούμε πως διακατέχεται φανατικά από μίαν απόλυτη αλήθεια. Είναι η πατρίδα, το χωριό, η θρησκεία, η τάξη, ή το κόμμα του. Η επίσκεψη στους «τόπους» αυτούς, είναι προσκύνημα με όλη τη σημασία της λέξης. Για τον προσκυνητή δεν υπάρχουν άλλες αλήθειες και άλλα προσκυνήματα. Είναι φανατικά προσκολλημένος στο δικό του προσκύνημα, που το συντηρεί μέσα στην ψυχή του, και ακόμα σε ό,τι κάνει στο χώρο της μετανάστευσης. Αν και ζει την καθημερινή δημόσια πραγματικότητα στην Αυστραλία, όμως στον ιδιωτικό του βίο αποθέτει όλη την «αξία» στο παρελθόν. Το ρολόι της Ιστορίας σταμάτησε γι' αυτόν τη στιγμή της αποχώρησης από τον τόπο καταγωγής. Η δράση που θα αναπτύξει –κάθε ιδιαίτερη δραστηριότητα, πράξη, ή αγώνας, προσανατολισμένος στόχος και συμπεριφορά– θα αφορά πάντα το παρελθόν. Συντηρεί νοσταλγικά μορφές κουλτούρας του τόπου καταγωγής, σε μια υποτιθέμενη αμόλυνη μορφή.

Όταν ζωγραφίζει ή γράφει, αναπλάθει φαντασιακά τον μαγικό κόσμο του χωριού, ή του νησιού του, καθώς δυνατές μνήμες, εμπειρίες, και δυνατά συναισθήματα τον κρατάνε δεμένο με μια νιότη που ξανακερδίζεται ουτοπικά κοιτώντας προς τα πίσω. Οι πιο πονεμένοι από δαύτους, ζούνε όπως γράφει ο ποιητής «στα χτεσινά δάκρυα/ στις χτεσινές κραυγές/ μέσα σε μεγάλα παθητικά ποιήματα με διάπλοτο πένθος». Όσοι από αυτούς θητεύουν στην τέχνη, αυτή δεν γίνεται ένας τρόπος να μιλήσουν αλλά «ο καλύτερος τοίχος να κρύψουνε το θλιμμένο τους πρόσωπο».

Η συνέχεια την άλλη Παρασκευή
Λεζάντα: Ο Ζωγράφος και συγγραφέας Γιώργος Μιχελακάκης (φωτό: Γιάννης Δραμινός)